

Fase 1	
Reflecteren op en onderzoeken van de vorm en functie van gesproken en geschreven taal.	
1. Woorden bestaan soms uit meer dan één stukje. Die stukjes kan ik horen, want dat is net als in een liedje. Onderscheidt klankgroepen in (gesproken) woorden.	1 4
2. Ik hoor welk stukje in een naam (of woord) de klemtoon heeft, want dat zeg je een beetje duidelijker en je stem gaat ook wat omhoog. Op de twee klankstaven hoor ik daardoor ook welke naam of welk woord wordt bedoeld Onderscheidt (gesproken) woorden/namen aan de plek van de klemtoon, door de verschillen in toonhoogte op de xylofoon: g en b.	1
3. Als twee woorden achteraan hetzelfde klinken dan rijmen ze. In versjes komt vaak ook rijm voor. Herkent rijmende woorden aan hun eindrijm.	1 10
4. Ik vind het leuk om te rijmen op woorden die ik hoor. Soms kies ik zelf woorden die net zo klinken, voor- of achteraan. Noemt zelf passende rijmwoorden, eventueel onzinwoorden (eind- en beginrijm).	1 10
5. Ik hoor welke klanken er in een woord klinken. Daardoor weet ik ook waar ik die klank hoor (begin, midden of eind). Herkent klanken (fonemen) en posities van klanken in korte (gesproken) woorden (bv. met mkm-structuur).	1
6. In sprookjes gebeuren dingen die in het echt niet kunnen. Ook in andere verhalen gebeuren soms dingen die niet echt zijn, zoals pratende dieren. Dan heeft die schrijver zitten fantaseren en dat is best leuk, maar echt is ook best leuk. Herkent of een verhaal echt gebeurd is / kan zijn of niet.	9
7. Ik herken welk woordje ik moet gebruiken om te vertellen waar iets staat of ligt. Ik heb ontdekt dat het dan uitmaakt waar ik zelf zit of sta of waar iemand anders het ziet. Kan voorzetsels gebruiken en is zich bewust dat de keus van zo'n woordje afhangt van het standpunt van waaruit je kijkt (bv. spiegelbeeld).	6
8. Als iemand vertelt of voorleest, zie ik dat vaak helemaal voor me. Andere keren snap ik juist niet wat iemand zegt of leest en dan zie ik niets. Af en toe moet ik erg lachen, want dan klinkt het een beetje gek. Klopt het dan wel? Reflecteert op het taalgebruik in de groep: is het duidelijk, kan het anders, wat maakt het grappig of vreemd?	2 5 10
9. Als ik luister naar wat iemand vertelt dan maak ik soms zelf al de zin af (in gedachten natuurlijk...). Soms zegt die ander dan bijna hetzelfde als ik dacht, maar andere keren gaat het heel anders verder, met heel andere woorden, of gaat het eigenlijk over iets heel anders dan ik dacht. Herkent als er verschillen zijn tussen het eigen taalgebruik en dat van anderen, maar ook tussen de vorm en de betekenis van die gebruikte woorden.	1 2 4
Gebruik maken van gesproken taal.	
a. luisteren	
1. Ik begrijp de (meeste) woorden die om mij heen gebruikt worden. Beschikt over een (receptieve) basiswoordenschat (dagelijks taalgebruik).	2 5

2.	<i>Ik leer er steeds weer woorden bij. Daar zorg ik wel voor...</i> Breidt gericht de (basis)woordenschat uit.	2 5
3.	<i>Als ik hoor voorlezen of als ik anderen om mij heen hoor praten, dan ontdek ik dat je woorden ook anders kunt gebruiken. Dat ga ik dan ook proberen natuurlijk.</i> Leidt nieuwe woordbetekenissen af uit verhalen en taal van anderen.	2 5
4.	<i>Ik kan zelf vertellen waar ik aan denk of wat ik wil. Daar gebruik ik mijn woorden voor.</i> Is erop gericht woorden zelf productief te kunnen gebruiken.	2 5 7
5.	<i>Ik heb ontdekt dat woorden verschillende dingen kunnen betekenen. Daarom let ik goed op dat ik de juiste woorden gebruik.</i> Maakt onderscheid tussen betekenisaspecten van woorden.	2 5 6
6.	<i>Als ik bij het voorlezen, of als iemand anders praat, woorden hoor die ik niet begrijp, of die anders zijn dan ik gewend ben, luister ik extra goed, want ik wil dat allemaal wel begrijpen.</i> Is alert op wat onduidelijk of opmerkelijk is in de taal van anderen of in voorgelezen tekst.	2 5 6 7 4
7.	<i>Ik heb gemerkt dat ik me niet moet laten afleiden als ik luister, anders snap ik niet meer wat ze zeggen.</i> Richt de aandacht gedurende enige tijd (ca. 10 minuten) op een gesproken (of voorgelezen) tekst.	1 2 7
8.	<i>Ik heb gemerkt, dat als iemand uitlegt wat je kunt doen met materiaal of gereedschap, ik dan tips krijg hoe ik zoiets het beste kan doen. Dat is handig! Daar ga ik goed op letten.</i> Herkent in wat een ander zegt, aanwijzingen voor het eigen handelen (wat, hoe, wanneer, waar, met wie).	5 6 9
9.	<i>Vaak gaan dingen hetzelfde. Als ze zeggen dat we eerst dit gaan doen, dan weet ik al wat daarna komt, of wat er dan gaat gebeuren, want dat is altijd hetzelfde.</i> Gebruikt de gehoorde informatie om voorspellingen te doen over het vervolg of het gevolg.	6 9
10.	<i>Handig dat ze op zo'n filmpje dingen tegen elkaar zeggen. Daardoor snap ik veel beter wat ik zie.</i> Gebruikt bij een filmpje o.i.d. naast de beelden ook de gesproken tekst als informatiebron.	2 10
11.	<i>In versjes en gedichtjes klinken woorden vaak hetzelfde, dat noemen ze 'rijm'. Dat is handig want dan kan ik al raden welk woord er komt.</i> Herkent rijm in zinnen en in gedichtjes of versjes (en probeert mee te rijmen).	10 1
12.	<i>Als onze leraar in de kring gaat zitten zegt zij/hij altijd hetzelfde. Dat is net zo, als we thuis visite krijgen. Dan zegt mijn tante ook altijd hetzelfde: "Wat ben jij groot geworden".</i> Herkent herhaling van uitspraken en van handelingen of gebaren als rituelen die bij een situatie of persoon horen.	2 10
b. spreken		
1.	<i>Ik moet regelmatig op school en thuis vertellen wat ik wil doen of wil hebben. Dat weet ik meestal precies en dat vertel ik ze dan ook.</i> Maakt via taal de eigen wensen en behoeften duidelijk.	2 5 8

2. Ik vertel vaak op het plein of in de kring wat ik in het weekend of de vakantie heb gedaan. Aan hun reacties merk ik dat ze goed begrijpen wat ik vertel. Beschrijf een eigen ervaring op een voor anderen duidelijke manier.	2 5 6 8 7
3. Als ik precies moet vertellen wat ik zie, maar wat de anderen niet kunnen zien, dan vind ik dat een leuke uitdaging. Als ik dan goed kijk of voel, dan weet meestal precies wat ik moet vertellen en gaan de anderen ook herkennen wat ik vertel. Beschrijf de essentiële kenmerken van een (waarneembaar) voorwerp/ plant/ dier voor anderen die het niet waarnemen..	2 5 4 6
4. Soms mag ik een verhaaltje navertellen. Dan begin ik natuurlijk bij het begin en vertel dan hoe het verder ging en hoe het afliep, anders snappen de anderen het toch niet... Vertelt een voorgelezen verhaaltje geordend na.	9 10
5. Ik heb gemerkt dat ik in zo'n groot lokaal wat harder en duidelijker moet praten, dan thuis. Dat doe ik dan maar. Spreekt duidelijk verstaanbaar.	1
6. Als ik iemand tegenkom die ik niet ken, dan zeg ik maar u en meneer of mevrouw, want dan weet ik de naam niet. Als ik een bekende tegenkom dan noem ik gewoon zijn of haar naam en zeg ik meestal jij. Maakt verschil in aanspreekmanier tussen bekenden en vreemden en weet waarom..	2
7. Ik kan bij de dagelijkse dingen thuis en op school heel goed vertellen wat ik zie, wat ik wil en wat ik heb gedaan. Beschikt over (actieve) basiswoordenschat voor dagelijks taalgebruik.	2 5 9
8. Soms vertelt iemand iets dat helemaal niet kan. Dat merk ik dan en zeg het vaak ook en vertel waarom dat niet klopte. Legt uit wat er wel en niet klopt in een verhaal/uitleg van anderen.	2 10
9. Ik heb gemerkt dat als iemand woordjes als 'doordat' of 'daardoor' gebruikt, ik beter snap wat er is gebeurd en hoe dat kwam. Daarom probeer ik dat nu zelf ook te doen. Benoemt oorzaak en gevolg in een gebeurtenis.	8
10. Ik weet dat, als woorden aan het eind hetzelfde klinken, dit rijmen heet. Als ik zo'n woord hoor en dan vul ik vaak het volgende woord al zelf aan, want als het moet rijmen is het bijna hetzelfde. Vult (spontaan) rijmwoord aan in gedicht of liedje.	10 1
11. Er zijn verhalen waarin veel woorden of zinnestelsels steeds weer terugkomen. Als ik weet dat het verhaal een sprookje is, dan weet ik al hoe het begint. Ja, dat zeg ik dan al zachtjes, dat gaat vanzelf: Eens, heel lang geleden in een land hier ver vandaan... Herkent terugkerende uitspraken of gebaren en vult die dan (spontaan) aan bij zo'n verhaal.	10

c. deelnemen aan gesprekken	
1. Als we in ons groepje of in de kring met elkaar praten, dan let ik altijd goed op, anders vertel ik iets dat een ander net verteld heeft. Herhaalt niet wat anderen al hebben gezegd.	10
2. Soms hoor ik een ander iets vertellen wat niet helemaal klopt of waarover nog veel meer te vertellen is. Dan vertel ik dat en dan ga ik gewoon verder waar die ander was gebleven. Gebruikt wat anderen hebben gezegd voor een eigen reactie, die daarop aansluit.	1 2 5 6
3. Ik vind het leuk om mee te praten en dat laat ik merken. Ik ga natuurlijk niet door een ander heen praten, want je moet wel wachten tot je aan de beurt bent, want dat vind ik zelf ook niet leuk als ik wat vertel. Wacht actief beurt af voordat hij/zij gaat spreken.	1
4. Het komt wel voor dat ik ineens allerlei ideeën heb. Dan neem ik de beurt en vertel wat we zouden kunnen doen. Vaak zijn anderen daar wel blij mee, geloof ik. Neemt initiatief tijdens een gesprek.	1
5. Ik vertel graag, maar luisteren is ook leuk, want anderen vertellen soms mooie dingen. Dat brengt mij dan weer op ideeën. Is (op de goede momenten) afwisselend spreker en luisteraar.	1 2
6. Als ik woorden hoor dan denk ik vaak direct aan iets anders, dat daar ook mee te maken heeft. Soms zie ik het gewoon voor me, in gedachten dan. Dat is leuk, alleen ben ik dan soms vergeten waar we het over hadden. Associeert gemakkelijk op woorden en beelden, vanuit eigen ervaringen, ook naar buiten het gespreksonderwerp.	1 2
7. Ik vind het leuk als er vragen gesteld worden waarop je zelf een eigen antwoord mag bedenken. Als ik dan met mijn maatje overleg komen we soms op prachtige ideeën. Bespreekt met andere leerling mogelijke antwoorden/ oplossingen.	1 2 9 10
8. In de taalronde vertellen we elkaar wat we hebben meegemaakt. Grappig dat we vaak allemaal andere dingen vertellen, maar wel over hetzelfde onderwerp. Vergelijkt eigen ervaringen met die van een andere leerling.	1 2 6
9. Verhalen vertellen is leuk, maar een verhaal spelen met de poppen in de poppenkast is nog leuker, want dan wordt het nog veel echter. Dan maak je ook makkelijker gekke stemmetjes en dat vinden ze leuk. Speelt samen met een of twee anderen een verhaal met handpoppen in de poppenkast.	10 1
10. Verhalen spelen zonder poppen kan ook, dan speel je zelf iemand anders, dan doe je net alsof. Speelt imitatiespel samen met anderen en reageert op anderen op basis van afgesproken rollen.	10 1
11. Als we een spel spelen moet ieder zich wel aan de spelregels houden, anders is het niet eerlijk. Soms spreken we samen af dat we een spelregel anders doen die keer. Zo proberen we uit of je dan makkelijker of moeilijker kunt winnen. Speelt spellen met anderen en bespreekt met hen de spelregels, het verloop en het effect op de winkansen.	10

kennismaken met geschreven taal	
a. (voorbereidend) lezen	
1. Ik heb gezien dat je naar woorden in een boek kunt kijken en dan weten hoe het verhaal gaat; dat noemen ze 'lezen'. Weet dat je geschreven/gedrukte woorden kunt lezen en dan weet wat het betekent.	2
2. Boeken lijken een beetje op elkaar, Ze hebben allemaal een buitenkant, die ze 'kaff' noemen. En ik hoorde dat ze de naam van een boek 'titel' noemen. In de kast zie ik alleen de 'rug' van de boeken, maar dat is niet de achterkant. Herkent en benoemt kenmerken van een boek, zoals kaff, titel, schrijver, illustratie, rug, bladzijde.	1
3. Ik weet hoe je boeken moet open doen, want het plaatje staat altijd voorop. Zo kun je alle bladzijden omslaan. Weet een boek correct te hanteren: van voor naar achter, naar links omslaan.	1
4. Ik kan de letter van mijn naam aanwijzen en ook die van mijn vriend(innet)je en van mijn zusje. Herkent letters als behorend bij bekende namen, ook als ze die ergens anders dan in die naam zien staan.	1 2
5. Ik kan een prentenboek lezen, want dan vertel ik in mijn hoofd een verhaal bij de plaatjes. 'Leest' verhalen aan de hand van de illustraties in een boek.	10 2
6. Ik zou wel alle woorden willen herkennen. Ik weet al van veel letters hoe ze klinken, nu die laatste nog... Is gemotiveerd om te ontdekken hoe je aan letters / gedrukte woorden / zinnen betekenis kunt geven.	2 10 1
7. Als ik weet waar het over gaat, dan zie ik sneller welk woord het is, want dan heb ik aan een paar letters genoeg. Herkent woorden sneller aan enkele letters als de betekenis bekend is (bv. bij plaatjes) of voorspelbaar is.	2
b. (voorbereidend) schrijven	
1. Ik heb gezien dat anderen letters opschrijven en dan staan er woorden. Dat kan ook op je tablet. Weet dat je woorden met letters kunt schrijven of typen.	2 1
2. Ik wil ook letters schrijven. Ik weet al hoe ik mijn naam moet schrijven. Tekent letters na, zoals van de eigen naam.	1 2
3. Ja, natuurlijk zijn niet alle letters hetzelfde, dat zie je al aan mijn naam. Ik heb ook ontdekt dat er letters zijn met en zonder een 'stok' en dat die stok ook niet altijd op dezelfde plek staat. Daar moet ik goed op letten anders schrijf ik de verkeerde letter. Ik kan nu alle letters uit elkaar houden. Herkent verschillen tussen de lettervormen en kan die verschillen benoemen.	1 2
4. Ik kan de letters op volgorde leggen en weet dan ook hoe ze heten: a,b,c,d, enz. tot z. Kan lettervormen benoemen met hun alfabetnaam.	1 2
5. Ik heb geoefend en nu kan ik mijn naam schrijven en woorden die ik vaak zie kan ik nu ook opschrijven, zoals 'melk' want dat staat op het pak. Kan namen en bekende woorden schrijven (of natekenen).	2
6. Ik zou wel zelf een verhaaltje willen kunnen schrijven, dus zonder voorbeeld, een die ik zelf bedenken. Is gemotiveerd om te ontdekken hoe je gesproken of bedachte woorden kunt weergeven als geschreven woorden, dus met letters.	1 2

Fase 2

Reflecteren op en onderzoeken van de vorm en functie van gesproken en geschreven taal.

1.	<i>Ik kan woorden in klankgroepen verdelen, zoals in een liedje.</i> Verdeelt (gesproken) woorden in klankgroepen.	1
2.	<i>Ik hoor op welke klankgroep de klemtoon ligt, want die spreek je wat duidelijker uit, ook gaat je stem wat omhoog.</i> Herkent op welke klankgroep de klemtoon valt.	1
3.	<i>Er zijn soms verschillende woorden die (bijna) hetzelfde betekenen en er zijn ook woorden die hetzelfde klinken, maar die verschillende betekenissen kunnen hebben. Dat vind ik soms wel lastig, maar ook wel leuk, want daar kun je iemand mee foppen.</i> Herkent het bestaan van synoniemen (gelijke betekenis) en homoniemen (gelijke vorm) (zonder die namen te kennen).	2 4
4.	<i>Er zijn allerlei zinnestelsels die iets speciaals betekenen of die iets met iets anders vergelijken. Soms is dat een beetje raar, omdat je die woorden niet meer zo gebruikt of omdat je dingen ook met iets heel anders kan vergelijken. Groen als gras klopt niet als het heel droog is geweest...</i> Herkent het bestaan van spreekwoorden, gezegden en 'vaste' vergelijkingen en de functie daarvan.	2 10
5.	<i>Ik kan dezelfde woorden gebruiken, maar dan in (een beetje) andere volgorde. Soms betekent het dan nog hetzelfde maar vaak betekent het dan toch iets anders, of geef je dan iets anders de nadruk.</i> Herkent dat de volgorde van woorden in een zin kan veranderen en welk effect dat heeft op de betekenis.	9
6.	<i>Ik herken welk voornaamwoord ik moet gebruiken als ik niet weer de naam van iemand of iets wil gebruiken.</i> Gebruikt persoonlijke voornaamwoorden correct en begrijpt waarom welke waar past. (die naam is nog niet nodig)	5 8
7.	<i>Ik herken dat sommige woorden zijn gemaakt van twee of drie andere woorden. Daardoor weet je beter wat wordt bedoeld. Ik probeer ook weleens zulke woorden te maken.</i> Kent het bestaan van samenstellingen en herkent daarin de grondwoorden / morfemen. (die naam is nog niet nodig)	4

Gebruik maken van gesproken taal

a. luisteren

1.	<i>Ik ken en begrijp steeds meer woorden, maar veel woorden blijken ook andere betekenissen te hebben en dat is grappig. Op school gebruiken de leraren ook woorden die iets betekenen dat hoort bij wat je op school moet doen.</i> Breidt basiswoordenschat uit, zowel met meer woorden als met meer betekenissen, inclusief zg. schooltaal.	2
2.	<i>Ik let goed op of ik de woorden die ik hoor al ken en begrijp, maar ook of ik dingen zie of meemaak, waarvan ik nog niet precies weet hoe dat heet. Wat ik niet weet, dat vraag ik.</i> Is alert op nieuwe woorden en andere betekenissen.	2 5
3.	<i>Verhaaltjes beginnen vaak op dezelfde manier. Dan weet je waar en wanneer het is en over wie het gaat. Dan weet ik dat er daarna iets gaat gebeuren en aan het eind weet je hoe het afloopt.</i> Herkent de structuur van eenvoudige verhalen.	9 10
4.	<i>Ik merk dat ik vaak door goed te luisteren of te lezen zelf kan bedenken wat ze met een woord bedoelen.</i> Leidt nieuwe woordbetekenissen af uit verhalen en taal van anderen.	2 5 6 8

5.	Als ik woorden heb gehoord of gelezen die ik nog niet kende, dan wil ik die zelf ook gaan gebruiken. Dat vind ik leuk, maar ik merk dat anderen dat ook wel leuk vinden. Is erop gericht ook nieuwe woorden zelf productief te gebruiken.	10 2 5
6.	Ik merk dat hetzelfde woord in een andere zin ineens iets heel anders kan betekenen. Herkent dat woorden verschillende betekenissen kunnen hebben, afhankelijk van het onderwerp of de context.	2
7.	Soms ben ik verbaasd of moet ik lachen om wat iemand zegt. Dat komt dan door de woorden die iemand gebruikt, of door de zinnen waarin die woorden voorkomen. Dan lijkt het of er iets niet klopt en dat valt me dan op. Is alert op wat opmerkelijk of grappig is in de taal van anderen of in een voorgelezen tekst.	2 9 10
8.	Ik merk dat als ik goed blijf luisteren als iemand vertelt of voorleest, ik het veel beter begrijp en het vaak ook leuker vind dan wanneer ik tussendoor op andere dingen let. Richt de aandacht gedurende enige tijd (ca. 15 minuten) op een gesproken (of voorgelezen) tekst.	10 1
9.	Onze gymleraar zegt vaak precies wat de bedoeling is van een oefening, en waarop je dan moet letten. Daarom luister ik, want dan weet ik hoe ik die oefening goed kan uitvoeren. Herkent in wat een ander (bv. de gymleraar) zegt, aanwijzingen voor het eigen handelen (wat, hoe, wanneer, waar, met wie en wat juist niet).	10 1 5
10.	Veel dingen die bekende anderen zeggen herken ik wel, en dan weet ik meteen wat daarna gaat komen of gebeuren. Gebruikt beluisterde tekst om (voor zichzelf) voorspellingen te kunnen doen over het vervolg of het gevolg.	10 9
b. spreken		
1.	Als ik anderen vertel wat ik heb meegemaakt dan zorg ik er wel voor dat ze het kunnen volgen en ook wel dat ze kunnen merken wat ik daarvan vind. Vertelt belevenissen geordend en met expressie.	9, 10
2.	Als ik wat moet presenteren, dan is er niet zoveel tijd, dus kies alleen de dingen die echt belangrijk zijn voor de anderen. Kan hoofd- en bijzaken onderscheiden; selecteert voor een presentatie wat belangrijk genoeg is om te vertellen.	10 9 1
3.	Bij een presentatie gebruik ik kaarten waarop ik een woord schrijf of een tekeningetje zet, want dan weet ik wat ik in welke volgorde moet vertellen. Maakt bij presentaties gebruik van geheugensteuntjes (woorden en/of symbolen).	2 10
4.	Als ik voor de groep sta moet ik natuurlijk wat harder en duidelijker praten, anders verstaan ze me niet. Ik merk dat ik dan ook met mijn handen laat zien wat ik vertel en dat maakt het nog duidelijker. Spreekt duidelijk en maakt zo nodig ondersteunende gebaren.	1 2 10
5.	Ik heb gemerkt dat ik verhalen van anderen beter begrijp als ze vertellen wat het een met het ander te maken heeft, en daarom doe ik dit nu zelf ook. Gebruikt en/of benoemt de samenhang tussen gebeurtenissen en personen.	10 9 8
6.	Ik weet dat voornaamwoorden heel erg helpen om in mijn verhaal de relaties tussen de spelers duidelijk te maken. Kan voornaamwoorden op een goede plek inzetten.	8
7.	Als ik iets vertel aan anderen, dan weet ik precies waarover het gaat, maar die anderen weten dat nog niet, dus moet ik dat er wel bij vertellen. Houdt rekening met de voorkennis van het publiek.	10 1

c. deelnemen aan gesprekken	
1. Ik vind het lastig als anderen ineens over iets anders beginnen, daarom zeg ik daar wat van. Ik zorg er wel voor dat ik dat zelf niet doe. Houdt het onderwerp van het gesprek vast.	1 10
2. Ik merk soms dat anderen niets zeggen en dan stel ik hen een vraag, dan kunnen ze weer meedoen. Stimuleert anderen tot deelname of reactie.	10 1
3. Als anderen iets zeggen waarmee ik het eens ben of juist niet, dan laat ik dat merken natuurlijk. Dan vertel ik wat ik daarvan weet of vind. Reageert actief op wat anderen hebben gezegd.	2 10
4. Als anderen niet direct snappen wat ik vertel, dan leg ik dat uit of geef ik een voorbeeld. Geeft uitleg bij de eigen inbreng als dat nodig lijkt.	10 2 1
5. Als anderen denken dat het niet klopt wat ik vertel, dan probeer ik natuurlijk duidelijk te maken waarom ik denk dat het juist wel klopt. Verdedigt waar nodig de eigen inbreng (met argumenten).	10 2 1
6. Het komt natuurlijk ook weleens voor dat ik iets verkeerd heb begrepen of dat ik niet genoeg over een onderwerp weet. Dan is het eigenlijk wel fijn als anderen dat verbeteren of aanvullen, zeker als ze dat dan wel goed uitleggen. Accepteert niet alleen dat anderen ook gelijk kunnen hebben, maar ook dat je van hen ook kunt leren.	10 2 9
7. Het leuke van een brainstorm is dat ieder een stukje kan toevoegen en dat het dan samen heel goed wordt. Daarom doe ik graag daaraan mee, maar luister ik ook heel goed naar wat anderen zeggen, want zo krijg ik zelf ook weer nieuwe ideeën om te noemen. Levert bijdrage aan gezamenlijke brainstorm of aan een op te stellen plan.	10 2 1
8. Ik vind dat alle leden van ons groepje mee moeten doen en de kans krijgen om wat te vertellen. Daar let ik altijd op, want dat maakt samenwerken juist leuk. Let op de deelname van groepsgenoten en ondersteunt of corrigeert zo nodig.	10 1
9. Ik heb gemerkt dat als ik samen met een of twee anderen iets voorbespreek, het voor ons alledrie daarna veel zinvoller is om daarmee aan de slag te gaan. Herkent de meerwaarde van overleg in klein groepje als voorbereiding op eigen actie of oefening.	10 1 2
Gebruik maken van geschreven taal	
a. lezen	
1. Ik kan al steeds meer woorden herkennen en weet dan wat ze betekenen. Als ik nog even oefen kan ik zelf de tekst in een prentenboek lezen en daarna ook in een gewoon boek. Merkt het effect van oefenen met lezen op vaardigheid en motivatie.	2
2. Er zijn ook boeken waarin informatie over allerlei onderwerpen staat. Op internet kun je die informatie ook vinden. Die wil ik ook gaan lezen, maar dan moet ik wel goed oefenen. Ontleent de motivatie tot lezen aan behoefte aan kennis.	2 10
3. Ik oefen door de klanken van de letters van woorden te herkennen, en die dan aan elkaar te plakken Koppelt klanken aan die van de andere letters en voegt die samen tot het woord compleet en de betekenis duidelijk is.	1 2

4.	<i>Ik weet dat sommige letters samen een klank vormen. Ik weet waaraan ik kan zien welke letters dan bij elkaar horen.</i> Herkent lettercombinaties die samen een klank vormen.	2 1
5.	<i>Veel stukjes van woorden komen ook in andere woorden voor. Die herken ik en hoef ik dan niet meer letter-voor-letter te verklanken. Dan gaat het steeds sneller!</i> Herkent terugkerende letterpatronen (bv. woordkern), en verklankt die als geheel.	2 1
6.	<i>Soms staan er in woorden letters of combinaties van letters die ik nog niet vaak heb gezien. Woorden als club en goal zien er vreemd uit, maar toch snap ik vaak wat daar staat, doordat ik weet waarover die zin gaat.</i> Herkent door de context woorden die geheel of gedeeltelijk uit andere talen overgenomen zijn.	2
7.	<i>Als woorden langer zijn, kijk ik eerst of er bekende stukjes in staan. Dan hoef ik vaak toch niet meer letter-voor-letter te verklanken, want als ik nog een paar letters herken en ik kan de betekenis al raden, dan kan ik het woord vaak al lezen.</i> Maakt gebruik van de structuur van grondwoorden en lettercombinaties om woorden te doorzien en te verklanken.	2 4
8.	<i>Als ik een tekst lees over iets dat me interesseert, dan herken ik veel sneller de woorden die daar staan, dan in een tekst over een onderwerp waarvan ik niets weet.</i> Gebruikt bij zakelijke teksten de voorkennis over het onderwerp om woorden te herkennen en te voorspellen.	2 10
9.	<i>Ik herken steeds vaker welke woorden na elkaar komen. Als ik de eerste letter(s) zie, weet ik het al. Dat leest lekker snel.</i> Voorspelt op grond van de inhoud welke woorden gaan volgen en herkent die daardoor al aan enkele letters.	2 5 6 8
10.	<i>Als ik een tekst lees, weet ik ook waarover het gaat. Dan snap ik wat de hoofdpersonen doen en zeggen en kan ik soms voorspellen hoe het verder zal gaan.</i> Trekt conclusies over de inhoud en het verloop van het verhaal uit de zelfgelezen tekst.	9 10
b. schrijven		
1.	<i>Ik weet dat je aan de klanken kunt horen welke letters je moet gebruiken als je woorden wilt op schrijven. Dat ga ik uitproberen en dan verder oefenen.</i> Kent het principe klanktekenkoppeling; wil kunnen schrijven.	1
2.	<i>Ik vind het leuk om korte briefjes te schrijven: aan mijn vriendje of aan oma. Ook schrijf ik altijd wat op de tekeningen die ik voor iemand maak.</i> Begint schrijven te gebruiken voor communicatie.	8 9 10
3.	<i>Nu we hebben geleerd hoe onze spelling werkt kan ik door goed te luisteren precies de juiste letters kiezen, want bij elke klank horen een of twee vaste letters.</i> Schrijft klankzuivere woorden met de juiste letters.	1
4.	<i>Ik maak verhaaltjes over wat ik speel en over mijn hobby. Ik maak foto's en daar schrijf ik altijd wat bij, want daar weet ik veel van en dan wordt het zo echt mijn eigen boek.</i> Schrijft graag over 'eigen' onderwerpen en gebruikt daardoor een steeds grotere variatie aan woorden.	8 9 10
5.	<i>Schrijven is leuk, want dan kan ik het beter onthouden en anderen kunnen het ook lezen. Ik weet nog niet altijd welke letters ik moet gebruiken, maar dat leer ik later nog wel. Meestal snappen anderen goed wat ik bedoel.</i> Durft te schrijven, ook als het spellen van nietklankzuivere woorden nog wat moeite kost.	8 1

6.	Als we het in de klas over een onderwerp hebben gehad, schrijf ik graag daarover iets op. Daarom is het fijn dat we een logboek maken, waarin ik dat soort stukjes mag noteren. Schrijft korte teksten bij andere vakken en onderwerpen.	1 11
7.	Soms wil ik een verhaal dat is voorgelezen, zelf ook opschrijven. Vaak is dat wel ongeveer hetzelfde, maar soms maak ik het verhaal anders en verzin hoe het dan verder zou gaan. Dan doe ik net of ik de hoofdpersoon ben. Schrijft korte verhalen op basis van eigen ervaringen of n.a.v. een bekend verhaal.	7 9 10
8.	Bij vertellen gebruikten we vroeger drie kaartjes (hoe het begon, wat er gebeurde en hoe het afliep) en die gebruik ik in gedachten ook als ik een verhaal schrijf. Dat helpt om het voor mijzelf en voor de lezer duidelijker te maken. Hanteert een basale ordening, zoals 'begin', 'actie', 'afloop'.	7 9 10
9.	Eerst dacht ik dat je letterlijk moest laten zien dat het verhaal klaar was en zette ik er 'einde' onder, maar nu snap ik dat je dit aan het verhaal zelf moet kunnen merken. Heel logisch eigenlijk, want in boeken staat ook nooit 'einde' als het verhaal uit is. Besluit een tekst niet met het woord 'einde', maar zorgt dat een slot aan de inhoud is te herkennen.	10 9
10.	Ik begrijp dat elke zin iets vertelt en elke volgende zin daarna verder gaat met weer iets nieuws. Dat merk je ook als je voorleest, want dan haal je even adem. Bij schrijven werkt dat dus ook zo. Onderscheidt afzonderlijke zinnen.	9 10 7
11.	Als ik weet dat een nieuwe zin begint, schrijf ik het eerste woord met een hoofdletter. Dat is handig als je die tekst leest. Aan het eind moet dan een punt, als een soort aankondiging; let op! Hierna kun je even ademhalen... Begint een zin met een hoofdletter en besluit elke zin met een punt.	9
12.	Als ik weet wat voor soort tekst ik wil gaan schrijven, dan zorg ik dat de vorm daarbij past. Onderscheidt vijf tekstgenres: verhaal, informatie, gedicht / liedje, gebruiksaanwijzing / recept, blog.	10

Fase 3	
Reflecteren op en onderzoeken van de vorm en functie van gesproken en geschreven taal	
1. In een gesprek of in een bekende situatie is het vaak genoeg om een of twee woorden te gebruiken als vraag of reactie. Daar en op dat moment is dat dan duidelijk. Begrijpt waardoor een- en tweewoर्डzinnen in een context toch duidelijk kunnen zijn en daarbuiten niet.	7
2. Ik heb gemerkt dat als de woorden van een zin in een wat andere volgorde staan, de zin duidelijker wordt. Dat probeer ik nu steeds als ik een tekst schrijf, of nalees. Gebruikt de verandering van de volgorde van woorden of woordgroepen in een zin om de duidelijkheid te versterken.	7 9
3. Ik ken woorden die ik kan gebruiken om iets meer te vertellen over wat iemand doet, zoals waar, wanneer of op welke manier. Kent de functie van bijwoorden, met name in relatie tot werkwoorden.	6 8
4. De woorden van een zin hebben altijd met elkaar te maken. Sommige woorden horen echt bij elkaar, dat merk ik als ik de zin van enkelvoud in meervoud verander of andersom. Dan veranderen altijd meer woorden. Andere woorden reageren niet zo duidelijk op elkaar. Sommige woorden kun je soms ook weglaten, zonder dat de betekenis echt verandert. Herkent vaste en wisselende relaties tussen woorden in een zin op grond van hun betekenis.	7 9
5. Ik zie een lidwoord, een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord steeds bij elkaar blijven, ook als ik de volgorde in de zin verander. Dan is dit een woordgroep. Herkent woordgroepen in een zin aan hun samenhang.	9
6. Ik herken als ik bij een woordgroep een bezittelijk of een aanwijzend voornaamwoord moet gebruiken. Ik probeer dat altijd even uit, zodat ik het beste voornaamwoord kies. Weet het verschil in gebruik van bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden.	8
7. Een gedicht heeft altijd een bepaald ritme, ook als de zinnen niet rijmen. Daaraan hoor ik dan toch dat het een gedicht is. Herkent het ritme (metrum) in gedichten.	10
8. Door op een andere plek de klemtoon te leggen kan een zin een andere betekenis krijgen. Soms moet ik dat even uitproberen als ik aan het lezen ben of wat wil zeggen. Herkent dat de intonatie van zinnen de betekenis kan veranderen. Dit is daardoor een middel om zelf ook toe te passen.	9
9. Spreekwoorden zijn vaak al oud en daardoor is de letterlijke betekenis ook iets van vroeger. Als ik er achter kom wat zo'n spreekwoord oorspronkelijk betekende, dan snap ook beter wat de betekenis nu is, want dat is meestal een vergelijking met die letterlijke betekenis. Zoekt de betekenis van spreekwoorden in de vergelijking met de oorspronkelijke (letterlijke) betekenis.	2 6
10. Ik vind het leuk om vaste uitdrukkingen zelf te variëren en passender te maken in een bepaald verhaal. Dat heeft ook tot effect dat luisteraars of lezers blijven opletten, want dan is het ineens anders dan ze verwachten. Varieert op eigen wijze op bestaande 'vaste' vergelijkingen en uitdrukkingen.	2 6
11. Als we teksten hebben geschreven, lezen we die in tweetallen samen door. Het is dan uitdagend om te kijken of ik ideeën heb om de tekst van mijn maatje nog beter te maken en uit te leggen waardoor dat 'beter' is. Die ander doet dat dan ook bij mijn tekst. Soms komen daar mooie ideeën uit en worden onze teksten echt nog veel beter. Geeft onderbouwde feedback op de eigen teksten van groepsgenoten.	9 10

12. Ik kan peuterzinnnetjes verdelen in doenzinnen en zijzinnen. Herkennt in tweewoordzinnen het onderscheid tussen doenzinnen en zijzinnen.	7
13. Ik kan van een peuterzin een gewone zin maken. Is in staat om van een tweewoordzin een complete zin te maken.	7 9
14. Ik herken of een zin een doenzin of een zijzin is, want dat zegt allebei iets over de hoofdrolspeler, er is niets anders. Onderscheidt in een tekst twee typen zinnen op basis van het gezegde: iets doen of zijn van het onderwerp.	7
15. Ik herken in een doenzin altijd dat ene werkwoord dat beschrijft wat iemand doet. Herkennt bij doenzinnen (= zin met werkwoordelijk gezegde) het hoofdwerkwoord.	7 5
Gebruik maken van gesproken taal	
a. luisteren	
1. Het valt me op als anderen dingen zeggen die niet kloppen of onduidelijk zijn. Dan reageer ik, ook als een volwassene dat doet, want ik wil dan weten hoe het echt is. Is kritisch naar inhoud en samenhang van wat een ander vertelt – ook als dat een volwassene is .	2 10
2. Ik merk dat sommige mensen zeggen wat ze van iets vinden, maar niet weten wat er precies aan de hand is. Ik ga erop letten dat ik dat zelf niet ook doe. Begint onderscheid te herkennen tussen feiten en meningen.	2
3. Ik merk dat ik vaak moet lachen om wat iemand zegt. Soms zijn dat echte grapjes, maar het komt ook voor dat het per ongeluk gebeurt, en dat is vaak nog leuker... Is alert op woordgrapjes en andere humor in taal.	2 9
4. Ik merk dat ik vooral goed luister als ik denk dat het voor mij interessant is. Ik denk dat anderen dat ook doen. Is zich bewust van het selectiemechanisme bij luisteren.	1 10
5. Ik wissel een beetje luisteren en heel intensief luisteren vaak af, maar merk dan wel verschil. Ik moet daarom zorgen dat ik de juiste vorm op het juiste moment gebruik. Herkennt verschil in effectiviteit tussen verschillende luisterstrategieën. Probeert daarop te sturen.	10 1
6. Ik heb gemerkt, dat wie iets vertelt dat interessant of belangrijk is, soms bepaalde woorden klemtoon geeft of iets langzamer uitspreekt. Ik ga dan vanzelf extra opletten. Slimme truc! Herkennt het effect van spreekvariaties: klemtoon en tempo.	9 2 1
7. Ik hoor regelmatig voor mij nieuwe woorden, die zijn gemaakt van woorden die ik al kende. Ik weet nu ook dat dit samenstellingen zijn. Herkennt de opbouw van samenstellingen en daardoor ook de mogelijkheid om daarmee te variëren.	4 2 3
b. spreken	
1. Ik heb ontdekt dat mensen dingen anders zeggen als ze denken dat het op die plek zo hoort, of als ze gewend zijn het daar zo te zeggen. Sommige mensen zeggen tegen iedereen die daar weggaat: "Een prettige dag nog". Dat zegt mama nooit als ik naar school ga... Herkennt specifiek taalgebruik (met een bijna ritueel karakter) in verschillende situaties of bij verschillende thema's.	10

2.	Als mensen op school komen vertellen over hun werk of hun hobby, dan gebruiken ze vaak ook woorden die daarbij horen. Dat vind ik interessant en daardoor ga ik zulke woorden ook gebruiken. Is in staat om de woordkeuze af te stemmen op het onderwerp, als daarvoor specifieke woorden bestaan (vaktaal).	2 4 5
3.	Sommige kinderen uit onze groep spreken thuis anders of zelfs een andere taal en dat kun je soms een beetje horen. Soms gebruiken kinderen andere woorden dan ik en dan leren we van elkaar. Is zich bewust van verschillen tussen de eigen taal of het eigen taalgebruik en andere talen of het taalgebruik van anderen en herkent mogelijkheden om dat samen te benutten.	1 2 4
4.	Ik kan steeds meer woorden gebruiken en dingen zo vertellen of uitleggen, dat ieder die luistert het snapt. Wil de eigen spreekvaardigheid en het eigen taalgebruik verbeteren.	2 10
5.	Niet alle volwassenen rekenen erop dat ik altijd wat wil zeggen. Ik laat graag merken dat ik er ook wat van weet of van vind. Probeert vaak actief met volwassenen mee te praten.	10 2 4
6.	Ik gebruik graag mooie woorden en de juiste termen, als ik wat wil zeggen. Ik heb gemerkt dat de goede klemtoon dan ook helpt. Dan is duidelijker wat ik bedoel. Is zich bewust van het effect van woordkeus en intonatie.	10 2 4 3
c. deelnemen aan gesprekken		
1.	Als we samen over iets praten, let ik let erop dat we niet elkaar herhalen of ineens over iets anders beginnen. Is, als deelnemer aan gesprekken, betrokken, zowel qua inhoud als qua gespreksverloop.	10
2.	Ik let er altijd goed op dat niet steeds dezelfde kinderen aan het woord zijn en dat iedereen meedoet. Is zich bewust van het belang van gelijkwaardige deelname, ook qua tijd.	10 1 11
3.	Het is leuk dat ik vaak mag vertellen wat ik van iets vind. Ik wil straks graag in de leerlingenraad. Geniet ervan te kunnen meepraten en benut die kansen.	10 9
4.	Soms komt er iemand op bezoek in de groep om te kijken of te vertellen. Dan ga ik altijd even een praatje maken. Voert spontaan gesprekken met onbekenden, maar wel binnen een herkenbare context.	10
5.	Ik wil graag weten wat iets is of waarom iets gebeurt. Daar vraag ik dan naar, want daar denk ik over na. Stelt passende vragen, vanuit eigen nieuwsgierigheid en behoefte aan antwoorden.	10 1 11
6.	Als ik wat wil weten of iets voor elkaar krijgen dan zorg ik er wel voor dat we het daar over hebben. Spreekt doelgericht mee en houdt steeds de bedoeling van het overleg in de gaten.	10 1 9
Gebruik maken van geschreven taal		
a. lezen		
1.	Ik herken de woorden, dus hoef ik ze niet meer hardop te zeggen. Vaak herken ik groepjes woorden, dan gaat het lekker snel. Leest stil – zonder geluid of lipbewegingen – en al vlot.	1

2.	Hardop lezen is nu eigenlijk voorlezen. Daarom lees ik rustig door als ik voorlees en gebruik de zinnen als kapstok om op handige plekken adem te halen, want dan is het leuker om naar te luisteren. Leest (bij hardop lezen) vloeiend, haalt adem bij punten.	1 10
3.	Ik kies graag boeken die me interesseren. Dan ben ik nieuwsgierig naar wat erin staat en dan lees ik ook beter. Dan let ik goed op waar het over gaat, wat er precies staat en zorg ik dat ik er niet te lang over doe. Dat gaat steeds beter, en dan wordt lezen ook leuker. Verbeter de leesvaardigheid door aandacht voor de inhoud, voldoende nauwkeurigheid en snelheid.	10 1
4.	Er zijn zoveel boeken over zoveel onderwerpen dat ik wel moet kiezen. Dan let ik op wat mij interesseert, of wat mij nieuwsgierig maakt. Zo wordt het nooit saai. Geniet van lezen door een grote variatie aan soorten teksten – kiest die vanuit interesse.	4 10
5.	Vaak kom ik woorden tegen die ik nog niet ken, zeker bij een nieuw thema. Door het verhaal of het onderwerp snap ik meestal wat ze daar (ongeveer) mee bedoelen. Zo leer ik steeds meer woorden of nieuwe betekenissen. Die kan ik dan zelf ook weer gebruiken. Breidt al lezend de woordenschat uit en verdiept de al aanwezige woordenschat.	4 2 5 6
6.	Woorden lijken soms op elkaar. Dat kan doordat ze (bijna) hetzelfde klinken of doordat ze er (bijna) hetzelfde uitzien. Vaak betekenen ze dan iets anders. Het kan ook doordat ze juist over hetzelfde gaan en daardoor een stukje gelijk zijn, zoals politieagent, politieauto, politiebureau, enz.. Herkent in woorden overeenkomsten en verschillen, zowel in betekenis als in vorm. Benut die kenmerken om de betekenis via samenstellingen of afleidingen precies te laten zijn.	6 4 2
7.	Er staan veel boeken in de bieb en dan is het moeilijk kiezen. Daarom kijk ik altijd naar de titel, de plaatjes, naar de inhoudsopgave en naar wat er achterop staat over de inhoud. Ook de naam van de schrijver helpt soms, want dan weet ik beter wat ik kan verwachten. Benut bij het kiezen van boeken relevante informatie, zoals schrijver, titel, flaptekst en inhoudsopgave.	10 2 3 9
8.	Het is soms leuk hoe een schrijver speelt met taal. Dan bedoelt hij/zij het net anders dan er staat, niet letterlijk, maar meer als een vergelijking, dat heet dan 'figuurlijk'. Herkent verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik.	2 4 9 10
b. schrijven		
1.	Als ik lees merk ik dat er soorten teksten zijn. Daardoor snap ik dat die verschillen er ook zijn als ik zelf een tekst maak. Daarom moet ik goed onthouden ,wat elke soort tekst nodig heeft aan vorm en schrijfstijl, om die rol te vervullen en voor anderen herkenbaar te zijn. Onderscheidt verschillende typen teksten en de bijbehorende vorm en stijl.	10
2.	Als er verschillende soorten tekst zijn, moet ik vooraf goed bedenken welke vorm en stijl past bij het soort tekst dat ik wil schrijven. Anders herkent de lezer niet wat ik bedoel. Bepaalt voor het schrijven het schrijfdoel en daarmee de vormkenmerken.	10
3.	Als ik weet wat voor tekst het moet worden, maak ik eerst een schema van wat in welke volgorde moet. Ook bedenk ik voor wie ik die tekst ga maken, want daarmee moet ik rekening houden. Maakt voor het schrijven eerst een schema van de structuur en bepaalt (de kenmerken van) de doelgroep.	10

<p>4. Als ik weet waarover de tekst moet gaan, kan ik ook bedenken welke woorden ik in ieder geval daarin moet gebruiken. Dat zijn woorden die bij dat onderwerp horen. Kiest vooraf kernwoorden die in de tekst een rol moeten spelen.</p>	<p>2 3 4 5 6</p>
<p>5. Ik weet dat ik tijdens het schrijven weleens iets oversla of dat sommige woorden te vaak achter elkaar gebruik. Dan kan ik soms beter voornaamwoorden gebruiken. Dit kan ik dan verbeteren en ook opletten of de lezer het straks zal begrijpen. Leest na afloop de tekst kritisch door en verbetert de tekst door een effectief gebruik van voornaamwoorden.</p>	<p>8 10 9</p>
<p>6. Doordat ik die tekst zelf heb gemaakt weet ik wat er komt. Daarom ruilen mijn maatje en ik van tekst als we klaar zijn en lezen die tekst goed door en vertellen elkaar duidelijk wat nog beter kan. Vraagt een maatje om de tekst ook kritisch door te lezen en daarop feedback te geven (peerreview).</p>	<p>10 9 8 3</p>
<p>7. Na het teruglezen en de feedback van mijn maatje, pas ik waar nodig de tekst nog wat verder aan. Dat kan door een te lange zin te verdelen in twee kleinere of door wat meer bijvoeglijke naamwoorden te gebruiken, waardoor de lezen beter voor zich ziet wat ik bedoel. Past zo nodig de tekst aan, bv. op zinslengte, gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, gebruikte tijd.</p>	<p>9 10 3 5</p>
<p>8. Als de tekst zelf klopt, moet ik ook de spelling en de leestekens nog even controleren. Vooral bij de aanhalingstekens moet ik goed opletten of ik die aan het eind van die zin(nen) ook heb gezet. En verder moet ik nakijken of ik alle persoonsvormen goed heb geschreven en of ik voltooid deelwoorden niet als persoonsvorm heb behandeld. Controleert ten slotte de tekst op spelling (en m.n. die van persoonsvormen en voltooid deelwoorden) en interpunctie en verbetert wat nodig is.</p>	<p>5 9 10 1</p>
<p>9. Past de tekst nu mooi op de pagina, waarvoor die bedoeld was? Moet ik sommige zinnen weer links vooraan laten beginnen, zodat je ziet wat een alinea is. Zou een tekening of een foto het nog duidelijker kunnen maken en waar zet ik die dan? Moet ik daarna niet vergeten die veranderingen weer op te slaan... Stemt de lay-out en de ordening van de tekst af op inhoud en plaatsruimte.</p>	<p>10 9 7</p>

Fase 4

Reflecteren op en onderzoeken van de vorm en functie van gesproken en geschreven taal

1.	<i>Ik herken een gedicht aan de vorm en weet hoe o.a. een haiku, een limerick en een sonnet er uitzien.</i> Herkent bekende dichtvormen aan hun (visuele) structuur.	10
2.	<i>Ik herken wanneer iemand feiten vertelt of schrijft en wanneer iemand de eigen mening vertelt of de eigen visie laat klinken in zijn/haar verhaal.</i> Doorziet het verschil tussen feitelijke informatie en een mening of een visie van iemand.	2 10
3.	<i>De persoonsvorm herken ik, want die verbindt de hoofdrolspeler (onderwerp) met het doen of het zijn. Aan een persoonsvorm kun je zien of de hoofdrolspeler bestaat uit één of meer dingen of personen én of het nu of vroeger gebeurde. De pv is het enige woord waaraan je beide kenmerken kunt aflezen.</i> Herkent de persoonsvorm aan de functie in beide typen zinnen.	5 7
4.	<i>In een doezin komen soms één, soms twee en soms drie spelers voor. Hoeveel dat er kunnen zijn, hangt af van het hoofdwerkwoord dat is gebruikt.</i> Onderscheidt de andere spelersrollen in een doezin en kan hun rol tegenover de hoofdrolspeler beschrijven.	7
5.	<i>Ik weet namen voor de verschillende spelers in een zin.</i> Kent de namen bij de spelers in een doezin (werkwoordelijk gezegde): onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp (en eventueel voorzetsel-voorwerp).	8 7 10
6.	<i>In de meeste zinnen staat ook iets over de omstandigheden waarin dat speelt. Die onderscheiden we in decor (objectieve feiten) en drama (subjectieve feiten en meningen). Dat is wel goed opletten, want als je een van die twee gewend bent, lijkt dat de enige mogelijkheid.</i> Onderscheidt de twee typen omstandigheden in een zin: decor en drama, en weet hiun betekenis.	7
7.	<i>Ik ken het bestaan van bijwoorden, en weet dat die meer info kunnen geven over werkwoorden, maar ook over andere woorden, zoals bijvoeglijke naamwoorden.</i> Gebruikt verschillende bijwoorden om de duidelijkheid van een zin te versterken.	6
8.	<i>Ik weet dat sommige woorden zowel bijwoord als bijvoeglijk naamwoord kunnen zijn. Daarom let ik goed op over welk ander woord dat woord iets meer vertelt, zodat ik weet of ik het mag verbuigen of niet.</i> Kan het verschil tussen bijwoord en bijvoeglijk naamwoord herkennen en daarop de vorm afstemmen.	6 3
9.	<i>We gebruiken veel woorden en uitdrukkingen uit het Engels en ook wel uit andere talen. Als ik die veel gebruik, ben ik me dat niet bewust, totdat ik ze moet opschrijven.</i> Herkent invloeden van andere talen in het taalgebruik van zichzelf en van anderen en in de afwijkende spelling.	10 4 2
10.	<i>Soms begrijp ik iets anders, dan de spreker bedoelde. Ik vind het interessant om uit te zoeken waardoor zo'n misverstand ontstaat. Zijn dat de woorden zelf of juist hun betekenis?</i> Analyseert waardoor misverstanden tussen mensen ontstaan als gevolg van hun taalgebruik (en de achterliggende bedoeling).	10 8 9

11. Ik zie soms reclameteksten of krantenkoppen die eigenlijk iets anders lijken te betekenen dan ze bedoelen, of die juist iets lijken te zeggen wat niet klopt. Ik vind het uitdagend om te ontdekken waardoor dat komt. Laten ze dan expres woorden weg, en vul ik dan zelf woorden aan of in? Herkent en analyseert foutief, misleidend en suggestief taalgebruik in nieuwskoppen en reclames.	10 2 9
12. Op de social media krijgt een bericht vaak een kleur door de keuze van de woorden en/of doordat op de persoon wordt gemikt, i.p.v. dat het onderwerp centraal staat. Als ik dan reageer, ga ik daar in mee. Dat noemen ze framen. Herkent hoe taalgebruik (woordkeus bv.) op social media een open 'gesprek' kan verhinderen.	10 2 4
13. Ik vind het handig om woorden af te korten en om emoticons te gebruiken. Het is alleen lastig dat niet iedereen begrijpt wat ik dan bedoel. Het gebruik van emoticons, andere symbolen en speciale afkortingen is bekend, maar vraagt zorgvuldige toepassing.	10 4 2
14. Soms kan ik met heel gewone woorden met iemand praten of via social media op iemand reageren, omdat we elkaar heel goed kennen. Maar er zijn ook mensen en situaties dat ik op mijn woorden moet letten en beleefder en in nette zinnen moet praten of schrijven, omdat het officieel is en/of omdat we elkaar niet kennen. Onderscheidt formeel en informeel taalgebruik en de situaties waarin dat voorkomt of wenselijk is.	10 4 2
15. Ik merk dat sommige woorden in een zin belangrijker zijn voor de betekenis, dan andere. Dat komt doordat je het ene woord wel kunt vervangen door een ander, maar een ander woord juist niet. Herkent de hiërarchie tussen woorden in een zin, die invloed heeft op de betekenis.	7
16. In een zin, die uit verschillende zinnen bestaat, kan die bijzin net zo belangrijk voor de betekenis zijn als de hoofdzin. In andere zinnen is zo'n bijzin alleen maar een versterking of uitleg van een woord of woordgroep uit de hoofdzin. Herkent het verschil tussen nevenschikkende en onderschikkende bijzinnen.	9
A. gebruik maken van gesproken taal	
a. luisteren	
1. Ik let altijd goed op wat iemand bedoelt. Soms gebruiken ze veel woorden, maar ze bedoelen iets dat eigenlijk heel eenvoudig is. Herkent de kern ('hoofdgedachte') van de gesproken tekst.	7 9 10
2. Als ik luister bedenk ik zelf wat ik te weten wil komen, want anders dwaal ik af door wat ik allemaal hoor. Selecteert uit een gesproken tekst de informatie die als nuttig wordt herkend, bv. vanuit het vooraf gekozen luisterdoel.	1 10 7
3. Ik let bij het luisteren op woorden die vertellen hoe het verhaal of de uitleg in elkaar zit. Het zijn vaak dezelfde woorden, zoals voornaamwoorden en bijwoorden, die steeds weer terugkomen, maar dan naar iets anders verwijzen. Herkent het effect van voornaamwoorden en bijwoorden op de ordening van een verhaal, beschrijving of uitleg.	2 4 6 8
4. Als anderen iets vertellen, let ik er altijd op, of ze beschrijven wat ze hebben gezien of meegemaakt of dat ze alleen vertellen wat ze van iets vinden. Herkent onderscheid tussen meningen en feiten.	2 7 9

5.	Als iemand vertelt is dat lang niet altijd precies zo gegaan als ze het vertellen. Soms vergelijken ze het alleen met iets, of ze maken het veel groter dan het was, of ze maken er een grapje van en menen niet echt wat ze zeggen. Herkent beeldspraak en andere stijffiguren (overdrijving, ironie, enz.)	2 3 9
6.	Als ik hoor voorlezen, merk ik dat ik ook al snel iets vind van dat verhaal of gedicht. Soms verandert dat nog als ik wat langer luister. Dat gaat vanzelf... Vormt zich een mening over of waardering van een voorgelezen verhaal of gedicht (inhoud en/of vorm).	10 7
7.	Ik vind het handig als er bij een tekst ook plaatjes staan, of als er op een filmpje ook wat wordt verteld. Daardoor snap ik beter wat ze echt bedoelen of ontdek ik dingen die me eerst niet opvielen. Benut de combinatie van tekst en beeld (film, illustratie, strip) bij de interpretatie van die tekst.	10 2 7
8.	Ik merk steeds vaker dat lang niet alles wat iemand zegt ook klopt of dat je om te snappen wat ze bedoelen eerst meer moet weten. Als ik dat merk, stel ik vragen. Is kritisch en ook wel nieuwsgierig; neemt niet alles voor waar aan, maar is niet achterdochtig tegenover anderen.	3 9
b. spreken		
1.	Als ik iets wil zeggen, moet ik duidelijk zijn, zodat de anderen snappen wat ik bedoel. Weet het belang van effectief taalgebruik (binnen een bepaalde situatie).	10 9 4
2.	Ik merk soms dat anderen iets veel mooier of duidelijker kunnen zeggen dan ik. Daarom let ik erop hoe zij dat doen, want dan kan ik dat ook zo gaan doen. Is erop gericht het eigen taalgebruik te verbeteren (woordkeus, zinsbouw, intonatie).	2 3 4 7 9
3.	Eerst dacht ik dat alle vreemde woorden helemaal nieuw waren, maar ik heb ontdekt dat veel woorden dezelfde stukjes hebben. Daardoor kan ik nu vaak zelf bedenken wat zo'n 'nieuw' woord betekent. Leidt de betekenis van woorden af uit (de onderdelen van) de structuur (grondwoord, voor- en achtervoegsels, samenstelling, klemtoon).	4
4.	Als ik (delen van) woorden herken, of als ik merk waar, wanneer of door wie een woord wordt gebruikt, dan kan ik de betekenis van zo'n woord meestal wel vinden. Herkent de betekenis(sen) van woorden door het besef dat die is/zijn verbonden met de context waarin die woorden worden gebruikt: door wie, met welk doel, en binnen welk soort betekenis: letterlijk/figuurlijk, of feiten/meningen.	2 3 4 5 6 8
5.	Ik kan woorden of uitdrukkingen op twee manieren gebruiken. Bij de ene manier bedoel ik precies wat ik zeg, en bij die andere manier vergelijk ik iets daarmee, maar dan is het dat niet. Weet en gebruikt het verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik.	2 10
6.	Ik gebruik woordjes als om duidelijk te maken dat het ene zinsdeel met het andere te maken heeft. Gebruikt betrekkelijke voornaamwoorden en voorzetsels om samenhang tussen woorden en woordgroepen aan te brengen.	8 6 9 7

7.	Als ons groepje iets heeft onderzocht, en ik vertel wat dat heeft opgeleverd, dan is dat voor de andere groepjes nieuw. Dus moet ik eerst duidelijk vertellen wat we hebben gedaan en dan pas wat het resultaat was. Presenteert resultaten van onderzoek op een overzichtelijke en begrijpelijke manier.	10
8.	Als ik iets presenteer zorg ik altijd dat er plaatjes of foto's zijn die ik op het digibord kan laten zien bij wat ik vertel. Soms maak ik een filmpje waarin ik iets demonstreer en uitleg en vertoon alleen dat. Maakt bij presentaties adequaat gebruik van av-media om de boodschap te ondersteunen.	2 10
9.	Ik maak graag wat vragen voor mijn 'publiek', dat kan in de vorm van een quiz, een bingo of via internet. Soms hebben we een tentoonstelling gemaakt en dan vertel ik graag wat er allemaal is te zien, maar stel dan ook vragen, zodat ze zelf beter gaan kijken. Is in staat het publiek actief bij een presentatie te betrekken (vragen, quiz, rondleiding).	10 7 8 2 1
c. deelnemen aan gesprekken		
1.	Ik vind het belangrijk dat we zo met elkaar praten dat het wat oplevert en iedereen meedoet. Daarom neem ik soms de leiding, om daarvoor te zorgen. Neemt zo nodig de leiding van het gesprek.	10 1 11
2.	Sommige kinderen willen steeds wat zeggen en anderen durven dan niet meer. Als ik dat merk, dan zeg ik dat en zorg dat het anders wordt, dat is prettiger voor iedereen. Bewaakt de evenwichtige deelname van alle groepsleden.	10
3.	We moeten meestal iets te weten komen of afspreken als in groepjes met elkaar praten. Ik let er dan ook op dat dit gaat lukken binnen de tijd die we hebben. Draagt zorg voor het bereiken van de met het gesprek beoogde opbrengst.	10 9 7
4.	Ik houd van gezelligheid, het moet leuk blijven als we samenwerken. Daar let ik op en maak soms een grapje, om het allemaal niet te spannend te maken. Levert een bijdrage aan de (goede) sfeer in de groep.	2 10
5.	Bij een goed gesprek hoort ook dat goed op elkaar reageren en bij ons onderwerp blijven. Ik zeg stop als ik merk dat we niet verder komen of afdwalen. Signaleert het als het gesprek vastloopt of afdwaalt van het onderwerp.	10 9 8
6.	Soms is er iemand in de groep die gaat zeuren of ruziën en dat helpt niet, dus zeg ik daar wat van. Corrigeert groepsleden als die de sfeer of de voortgang negatief beïnvloeden.	10 1
7.	Soms zijn we het niet eens, dat is normaal. Daarom gebruik ik argumenten om te tonen dat het meer is dan mijn mening. Gebruikt argumenten om anderen te overtuigen en gebruikt zo het verschil tussen feiten en meningen.	2 10
8.	Ik merk dat het een ander gesprek moet zijn als we over meningen praten, of wanneer het gaat over feiten. Dat kan ook een onderbouwing zijn van verwachtingen of voorspellingen. Dat zijn verschillende gesprekken en die vragen elk een andere aanpak en leiden ook tot een andere sfeer meestal. Herkent of een gesprek gaat over feiten of meningen, danwel over voorspellingen of verwachtingen, en past de gespreksvoering daarop aan.	10 2

9.	Soms zijn mijn argumenten minder sterk dan die van een ander. Als ik die redenering begrijp, vind ik het prima dat we die andere argumenten de doorslag laten geven. Accepteert dat de eigen argumenten niet doorslaggevend kunnen zijn.	10 2 9
10.	Als we allemaal argumenten noemen, moeten we die met elkaar vergelijken en zo een gezamenlijke conclusie trekken die recht doet aan wat ieder heeft ingebracht. Kan door uitwisseling en weging van argumenten tot een conclusie komen.	10 2 9
Gebruik maken van geschreven taal		
a. lezen		
1.	Fijn dat ik nu vlot kan lezen. Nu kan ik lekker lezen omdat ik dat boek leuk vind, maar ook dingen snel opzoeken omdat ik daarover meer wil weten. Ervaart leesvaardigheid als plezierig en als nuttig/handig.	10 9 7 2
2.	Ik vind het leuk om andere kinderen (in de onderbouw bv.) voor te lezen. Ik heb gemerkt dat ik dan wel heel duidelijk en goed op toon moet lezen, soms stemmetjes moet nadoen of wat langzamer lezen om het spannend te maken. Nu komen ze graag luisteren als ik hun klas binnenkom. Leest anderen uit zelfgekozen teksten zo voor dat zij geboeid luisteren.	10 9
3.	Sommige boeken vind ik saai of een beetje kinderachtig, maar er zijn ook boeken die ik heel vet vind. Dan let ik op wie dat geschreven heeft en probeer nog meer boeken daarvan te vinden. Doordat ik veel boeken heb gelezen, kan ik wel uitleggen wat voor mij het verschil uitmaakt en waaraan ik dat bij het kiezen herken. Heeft een eigen voorkeur ontwikkeld voor bepaalde genres en schrijvers en kan die voorkeur onderbouwen.	10
4.	Vroeger dacht ik dat je elke tekst even precies moest lezen. Nu merk ik dat dit niet altijd handig is. Als ik iets zoek sla ik soms stukken over, maar als ik het gevonden heb, lees dat stukje soms wel twee of drie keer, om het goed te snappen of om alle info eruit te halen. Recepten en handleidingen moet ik meestal ook precies lezen, anders weet ik niet wat ik moet doen... Kiest uit verschillende leesstrategieën, afhankelijk van het doel van het gebruik van een tekst.	10
5.	Als ik weet waarvoor ik iets lees, dan weet ik nu ook hoe ik die tekst moet lezen. Ik begrijp nu dat je altijd iets leest met een bepaalde bedoeling en dat je manier van lezen daarbij moet passen. Beheerst verschillende leesstrategieën zodanig dat deze sterk bijdragen aan het doel van het lezen.	10
6.	Soms staan er in teksten dingen die niet kloppen, of maar half waar zijn, of iets dat ze als grapje bedoelen. Ik weet nu dat ik altijd moet blijven opletten als ik iets lees, maar dan ook rekening houden met het soort tekst. In een sprookje bv. staan altijd dingen niet kunnen en dat moet je dan niet geloven Leest kritisch en stopt tijdens het lezen niet met denken.	2 10
7.	Wij hebben afgesproken dat we van de boeken die we hebben gelezen een recensie mogen schrijven. Dan moet je wel goed beschrijven waarom je een boek wel of niet goed vond, want dat hangt af van wat jouw voorkeur is. Wat ik saai vind, kan een ander prachtig vinden en omgekeerd. Schrijft van gelezen boeken recensies, zodat anderen die kunnen gebruiken bij het kiezen van een boek.	10
8.	Sommige boeken geven heel veel beschrijvingen. Dan wordt het pas weer leuk als er wat gebeurt of als ze met elkaar praten. In andere boeken wordt er vaak over niets bijzonders gepraat en wordt het pas weer leuk als er iets beschreven wordt. Zulke stukken sla ik dan gewoon over. Durft fragmenten in een tekst over te slaan, als dat niet storend is voor het volgen van de tekst. Herkent verschil in effect tussen zijzinnen en doenzinnen in teksten.	10 7

9.	Vaak wijzen woordjes naar andere woorden, namen of zinnen. Vaak zijn dat voornaamwoorden, maar ook bijwoorden en voorzetsels kunnen die rol hebben. Door zulke woorden te gebruiken wordt de tekst afwisselender en herken je verbanden tussen het ene stukje en een ander stukje tekst. Herkent voornaamwoorden, bijwoorden en voorzetsels als woorden die naar andere woorden of zinnen verwijzen.	6 8 9
10.	Hoofdstukken, kopjes, illustraties, dikgedrukte woorden helpen in een informatieve tekst snel de weg te vinden. In een verhalende tekst zijn het ook soms de hoofdstuktitels, maar ook de alinea's, namen en bepaalde woorden (bv. die een volgorde of een plaats benoemen) die helpen snel een bepaald stukje terug te vinden, of alvast vooruit te kijken hoe het verder gaat. Benut de structuur, de titels en de signaalwoorden in een tekst om snel de weg daarin te vinden.	10 9
11.	Op internet staan heel veel teksten. Je moet dus steeds kiezen. Klik je op een link, dan krijg je weer andere info en na twee keer ben je al snel de weg kwijt en dwaal je verder, omdat je steeds weer wat nieuws ziet. Met een beeldscherm kun je vaak ook niet zo ontspannen zitten en worden je ogen eerder moe dan wanneer je in een papieren boek of tijdschrift leest. Ik moet daarom kiezen wat ik het best kan gebruiken op een bepaald moment en met een bepaald doel. Weet waarin het gebruik van een tekst op internet kan verschillen met het gebruik van een tekst op papier.	10
12.	Ik weet nu wat ik voor welk doel het beste kan gebruiken en hoe ik dat moet doen. In alle gevallen helpt het als ik vooraf weet wat ik wil of nodig heb, want dat helpt kiezen wat ik waar hoe ga zoeken en/of lezen. Stemt de manier van lezen en selecteren van zinvolle informatie af op het gebruikte medium.	10
b. schrijven		
1.	Ik bedenk vooraf voor wie ik een tekst ga schrijven en met welk doel en daarop pas ik de vorm van mijn tekst (genre) aan. Onderscheidt verschillende teksttypen en de bijbehorende doelen en doelgroep.	10
2.	Als ik weet wat voor tekst het moet worden en voor wie, dan heeft dat ook gevolgen voor de woorden die ik gebruik en voor de structuur van de tekst. Stemt de opbouw, de woordkeus en de toon af op het gekozen teksttype en/of het doel en/of de doelgroep.	10 9
3.	Ik kan een gedicht maken dat rijmt. De kenmerken van een eenvoudig gedicht met rijm worden toegepast in een eigen tekst.	10
4.	Ik kan een gedicht maken dat aan de regels van dat type voldoet, zoals een haiku of een limerick. Beheerst de kenmerken van eenvoudige gedichtvormen en kan die toepassen in eigen teksten.	10
5.	Voor ik ga schrijven verzamel ik informatie, door iemand te bevragen, door erover te lezen in boeken of tijdschriften en op websites. Met dat 'gereedschap' kan ik lekker doorschrijven en hoef ik niet steeds tussendoor weer nieuwe info op te zoeken, want dat stoort het schrijven. Bereidt zich op het schrijven voor door informatie uit verschillende bronnen te verzamelen.	7 10

6.	Vaak maak ik ook vooraf alvast een indeling, waarin ik de volgorde al kies en de verdeling van de gegevens al wat orden. Bij een informatieve tekst moet het logisch zijn en steeds voortbouwen op de eerdere info. Bij een verhalende tekst moet je bv. kiezen of je alle feiten (tijd, plaats, personen) al vrij snel benoemt of dat je juist steeds weer iets onthult en zo de spanning opvoert. Maakt op basis van die gegevens een opzet voor de tekst en een passende lay-out.	10 9 8 7
7.	Steeds als ik weer een nieuwe tekst begin, denk ik even terug aan de vorige: wat moet ik nu anders aanpakken dan de vorige keer? Ook tijdens het schrijven ben ik oplettend, dat ik niet dezelfde fout maak als toen. Ik wil steeds betere teksten schrijven! Reflecteert vooraf en tijdens het schrijven op mogelijke valkuilen, op basis van eerdere ervaringen.	10 9
8.	Ik gebruik vaak, zonder dat ik me dat bewust ben, zinnen waarin de woorden 'worden' en 'door' voorkomen. Dan lijkt het alsof de hoofdrolspeler iets overkomt en niet daar zelf voor kiest. Als ik dat vaak doe, leest dat niet prettig. Daarop moet ik nog meer gaan letten, al tijdens het schrijven. Is zich bewust van het effect van zinnen in de lijdende vorm en wil daar vaker een actieve vorm van maken.	10 9
9.	Als ik klaar ben vergelijk ik mijn tekst met de opzet die ik had gemaakt. Klopt het met elkaar en als de tekst toch (een beetje) anders van opbouw is, is dat dan een verbetering? Heb ik de verzamelde info goed gebruikt? Leest de concepttekst kritisch door en vergelijkt dit resultaat met de gegevens uit de voorbereiding.	10 7 8
10.	Als ik zelf wel tevreden ben met mijn tekst, vraag ik aan een andere leerling, waarvan ik denk/weet dat die kritisch kan lezen, om een reactie. Vraagt een groepsgenoot om ook de tekst kritisch mee te lezen.	10
11.	Als ik een reactie heb gekregen met tips voor verbetering, dan ga ik proberen die in te passen. Past de tekst op basis van feedback zo nodig aan.	10 9 7
12.	Zijn mijn zinnen niet te lang of heb ik juist teveel korte zinnestukjes gebruikt? Is er voldoende afwisseling in die zinslengte? Is zich bewust van de keuzemogelijkheden op het gebied van zinslengte, maar ook van het effect van te weinig variatie daarin.	10 9
13.	Als de woorden kloppen bekijk ik de tekst op hoofdletters, komma's, punten en andere leestekens. Waar nodig vul ik die tekens aan. Beoordeelt de eigen tekst op het juiste gebruik van leestekens en verbeter die zonedig.	8
14.	Als ik tevreden ben over mijn hele tekst, lees ik die nog eens door en let dan alleen op de spelling. Ik weet van mezelf bij welk soort woorden ik me soms in de spelling vergis, dus daar let ik dan extra op. Zonedig verbeter ik dan letters of zoek het eerst even op in de Spellinggids. Kan een eigen tekst kritisch bekijken op het toepassen van de juiste spelling en die zonedig verbeteren.	1 2 8
15.	Als de tekst helemaal naar wens is, maak ik ook een titelblad, waarop ook mijn naam komt te staan. Ook zet ik dan plaatjes (foto's of tekeningen) op de juiste plekken en zorg dat die goed zijn verdeeld over de tekst. Als ik een indeling in hoofdstukken heb, maak ik ook een inhoudsopgave. Rondt de tekst af door completering van de opmaak met titelblad, inhoudsopgave en illustraties.	1 2 10